

VAN ZOYS TOT SOEST

TIJDSCHRIFT VAN DE
"HISTORISCHE VERENIGING SOEST"

VAN ZOYS TOT SOEST / 30e jaargang nummer 3, winter 2009/2010

Foto omslag: H. Familiekerk (1939-2009)

Historische Vereniging Soest

Opgericht 8 mei 1980.

Bestuur:

Voorzitter	: W.P. de Kam, Emmalaan 3 wim.de.kam@wolmail.nl	(035-5880048)
Secretaris	: Ger Huttinga, Pijperpad 62 g.huttinga@casema.nl	(035-6028201)
Penningmeester	: P.Kuijpers, Nassaulaan 8 pkuijpers@12move.nl	(035-6013060)
Overige leden	: A.P.M. Hartman, Birkstraat 109 Tonhartman01@cs.com R.H. Kruiswijk, Driehoeksweg 10 kruiswyk@wanadoo.nl Mevr. H. Roskam, Disselboom 58 hanneke@roskam.nu F.J.M. Stokhof de Jong, Korte Kerkstraat 1 stokhof-dejong@planet.nl P. v.d. Weij, P.C. Hooftlaan 34 petervanderweij@tiscali.nl C.N. Uyland, van Lenneplaan 5c cuyland@xs4all.nl	(035-6025031) (035-6011084) (035-6018750) (6090833) (035-6015779) (035-6013639)
Redactiecommissie	: J.E.J. Hilhorst, W.P. de Kam, W.C.J.M. Peters	
Redactie-adres	: Plasweg 57a, 3768 AL, telefoon: 035 - 6018639 E-Mail: joh.hilhorst@casema.nl	
Homepage	: www.oudsoest.nl	
Omslag	: W. Routers	
Grafische verzorging	: Drukkerij Practicum BV, Torenstraat 22a, Soest	

Alle rechten voorbehouden. Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van het bestuur van de Historische Vereniging Soest.

BIJ DE JAARWISSELING

Wim de Kam, voorzitter

De eerste januari

*'De poorten van het jaar
openen zich, als die van taal,
naar het onbekende.*

Vannacht zei je:

morgen

*moeten we een paar tekens ontwerpen,
een landschap schetsen,
een verhaal weven*

op de dubbele pagina

van het papier en de dag.

*Morgen moeten we opnieuw
de werkelijkheid*

uitvinden van deze wereld' *

Op 1 januari 2010 worden de poorten niet alleen geopend naar de onbekende toekomst van het jaar 2010. De poorten naar het verleden worden ook iets verder geopend. Maar is dat een opening naar het onbekende? Het antwoord op deze vraag is bevestigend. En dat geldt zelfs voor zaken/gebeurtenissen waarvan we denken veel te weten.

Voor de Historische Vereniging en het Museum Oud Soest geldt ook in 2010 de opgave: ***Morgen moeten we opnieuw 'de (historische) werkelijkheid' uitvinden van deze wereld.***

Dat het daarbij gaat om het ontdekken en reconstrueren van een tijdgebonden

werkelijkheid die voortdurend herziening/aanpassing behoeft is duidelijk. Kennis van de geschiedenis biedt geen zekerheid, maar creëert steeds weer opnieuw een **voorlopig houvast** en inzicht in de voorgeschiedenis van de geschiedenis die we zelf maken/schrijven/ervaren. Als Historische Vereniging zullen we het ontwerpen van tekens, het schetsen van een landschap en het weven van verhalen ook in 2010 nog steeds doen op pagina's van papier. Naast de pagina's van dit tijdschrift hopen we dat in het laatste kwartaal van 2010 een boek kan worden gepubliceerd over aspecten van de geschiedenis van Soest in de 17e en 18e eeuw.

Maar we willen de vlammen van het vuur van de geschiedenis van Soest ook via het computerscherm laten oplichten. Behalve dat de oude nummers van dit tijdschrift zullen worden gedigitaliseerd hebben we samen met andere instellingen subsidie aangevraagd voor een digitaliseringsproject dat we de komende jaren tot uitvoering willen brengen onder het motto:

Soest op de kaart voor iedereen, nu en later met beelden, boeken en verhalen van vroeger. Maar Soest staat toch al op de kaart. Jawel, maar allerlei histo-

rische kaarten liggen opgevouwen of opgerold in een stoffige hoek van het archief en dreigen in vergetelheid verloren te gaan. We willen mogelijkheden bieden om zodanig kaart te kunnen lezen dat we ook kunnen zien hoe Soest er in het verleden uitzag. We willen bovendien de betekenis van de kaart verrijken door de tekens op de kaart te verbinden met beelden en verhalen van mensen van vroeger en nu. En voor iedereen (in en buiten Soest) willen we de mogelijkheid bieden om op elk willekeurig moment de kaart te gaan lezen,

de verhalen te beluisteren en de beelden te bekijken. Met die opgave voor ogen kan in 2010 het dertig jarig bestaan van de vereniging gestalte worden gegeven. Ik hoop dat u daaraan wilt meewerken en daarvan wil meegenieten. In die hoop en met die verwachting wens ik u allen een prettige jaarwisseling en een gezond 2010 toe.

* OCTAVIO PAZ, HET VUUR VAN IEDERE DAG, GEDICHTEN VERTAALD DOOR K.MICHEL, AMSTERDAM 1990.

DUIZEND JAREN GELEDEN

Ton Hartman

Inleiding

Onderlaatst, ongeveer 1000 jaar geleden heeft een monnik Alpertus van Metz enkele regels over Eemland opgeschreven. In het Latijn heeft hij vanuit het gezichtspunt Leusden geschreven; *aan één kant snijdt een modderige rivier, aan de andere kant een ononderbroken en zeer breed moeras*. Duidelijke taal lijkt dit maar de schijn bedriegt, nog steeds zijn de historici het nog niet eens over hoe het Eemland van 1000 jaar geleden eruit gezien zou hebben. Iemand die daar veel studie naar gedaan heeft is mevr. Margriet Mijnsen-Dutilh. In het dagelijks leven is zij archivaris bij het waterschap Vallei en Eem. Zij heeft in haar boek "Amersfoort lag aan zee" uitgebreid stil gestaan bij deze bovengenoemde zinsnede. Verschillende lezers zullen haar mondelinge toelichting ook gehoord hebben, op de algemene ledenvergadering 2008 van onze historische vereniging heeft ze een inleiding gehouden. Ook op de onlangs gehouden "Tussen Vecht en Eem" bijeenkomst in ons Museum Oud Soest heeft zij nogmaals haar gezichtspunten uit de doeken gedaan. In dit artikeltje zullen we proberen om ook wat andere standpunten naar voren te halen. Iemand anders

die ook de ontstaansgeschiedenis van Eemland bestudeerd heeft is dhr. Jelle Vervloet. Als historisch geograaf heeft hij een andere benadering en ook een andere visie. Belanghebbenden in de landinrichting "Eemland" hebben zijn mening kunnen lezen in het boek "Eemland in Verandering". Ook de gebroeders Hilhorst besteden aandacht aan dit onderwerp in hun boek "Soest, Hees en De Birk", zij zijn het grotendeels met Vervloet eens.

Eemdelta

Over het ontstaan van de Eemdelta is in dit blad al eerder en vaker geschreven. De verschillende ijstijden met het opstuwende landijs wat de Utrechtse heuvelrug en Veluwe massief hebben doen ontstaan moeten bekend zijn. Dat daartussen een dal is ontstaan met een riviertje erin is een ook algemeen aanvaard beginsel. Met de terugblik beginnen we dan in de tijd van Karel de Grote; deze schenkt aan weerszijden van de Eem uitgebreide bosgebieden die dichter op de Eem overgaan in een veenlandschap. De 'gelukkige' ontvanger is de Sint Maartenskerk te Utrecht. Wat er de volgende 200 jaar met het gebied gebeurt is nog duister, rond de

eerste millenniumwisseling vallen er twee grootgrondbezitters op; de Sint Paulusabdij en het Stift Elten.

Hoe nat zal dat veenlandschap geweest zijn? Volgens Mijnsen haar bronnen geleeke het wel een zee, in 948 wordt het gebied omschreven als; *tussen Wijk en Duurstede en de zee, en op de eilanden, en in de andere tot de zee behorende gebieden*. Met de huidige problematiek van de stijgende zeespiegel waarbij bijna geheel West-Nederland onder water zou komen te staan is de titel van het boek begrijpelijk. Maar Mijnsen bedoelt in het boek met zee het gebied wat we nu kennen als Eemland en de Gelderse Vallei. Volgens haar interpretatie konden onze verre voorouders vanaf de Eng richting het oosten over een grote watervlakte heen kijken. Er waren nog wel wat eilandjes aan de Hooglandse zijde en ook bij Amersfoort waren wel wat droge plekken te vinden. Maar om dit nu zee te noemen vind ik toch wel enigszins populistisch. Bij een zee denkt men toch aan zout water, golfslag, getijdenwerking en een grote uitgestrektheid. Ook de diepte viel tegen want Mijnsen omschrijft het als laagveenmoeras. Amersfoort is in die tijd niet meer dan wat zandkoppen in het moeraswater. Mijn inziens was de titel "Amersfoort lag in de 'prut'" een juistere titel geweest, maar deze titel zal de verkoop van het boek niet bevorderen.

Als Eemland in 948 nog zee was mogen we verwachten dat het in 1028 niet ineens bedekt was met een veenpakket. Het jaar 1028 wordt beschouwd als het stichtingsjaar van Soest, in een enkele eeuw later gereproduceerde akte wordt de naam Zoys voor het eerst genoemd. Dat Soest bestond toen al uit 21 hoeven of boerderijen met de bijbehorende landerijen, men mag aannemen dat de ontginning al wat eerder gestart was en niet vanaf een zeebodem.

Ontginning vanaf hogere grond of vanaf de rivier?

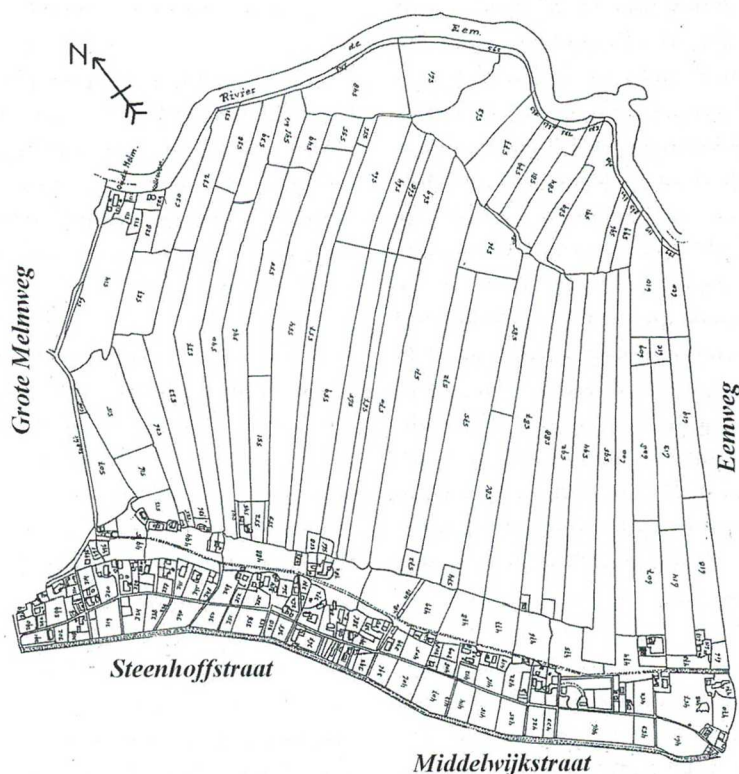
Eén van de belangrijke twistpunten tussen Mijnsen en Vervloet betreft het waterpeil in die tijd. Daarmee samenhangend ook de ontginningsrichting, en waar werden de eerste boerderijen gebouwd? Wat betreft Eemnes en Bunschoten zijn de meningen ernstig verdeeld, voor Soest juist geheel eensgezind! In de laatste helft van de 12de eeuw is de ontwatering van het hele Eemland sterk verbeterd. Voor die tijd was er een soort afsluitdijk van veenwallen tussen Friesland en het huidige West-Friesland. Bij een hevige stormvloed is deze veendrempel weggeslagen en ontstond de Zuiderzee.

Volgens Mijnsen konden toen de ontginningen grootschalig op gang komen en dat gebeurde vanaf de hogere gronden. Bunschoten was een eiland in

haar visie en ook van daaruit werd er ontgonnen.

De visie van Vervloet is anders, natuurlijk was het Eemland ook een moerasgebied maar het stond niet grotendeels onder water. De zanderige plekken waren geen hooggelegen eilandjes maar juist iets verzonken stevige plekken omringd door zompige veenkoepels. De ontginners – Vervloet benoemt ze

heel romantisch tot kolonisten - zullen de oeverwallen en/of de zandbanken gebruikt hebben om hun primitieve onderkomens te bouwen. Toen zij de veengronden in cultuur brachten – en dat kan volgens Vervloet wel een of twee eeuwen eerder dan Mijnsen - is tegelijkertijd ook de oxydatie en inklinking van de veenkoepels begonnen. Dit proces is onomkeerbaar en een da-

Gemeentearchief Soest, kadastrale minuut, sectie A blad 2, polder Middelwijk.

ling van enkele millimeters per jaar is op veengronden heel normaal. Dit lijkt weinig maar over duizend jaar is het toch aanzienlijk.

Zou Soest ook vanuit de Eem ontgonnen kunnen zijn? Heden ten dage zijn er nog steeds twee plekken langs de rivier bewoond; de Grote en de Kleine Melm. Daarmee is nog niet gezegd dat er duizend jaar onafgebroken bewoning langs de rivierzijde is geweest maar voor de boerderijen langs de oostelijke zijde van de Eem in de gemeente Baarn is het wel aangetoond. Qua hoogteligging zal er weinig verschil zitten tussen deze boerderijen in Baarn en de Melmen in Soest, de laatste liggen nog iets verder van de Zuiderzee dus zullen iets minder gevoelig geweest zijn voor de noordwester stormen. Ook aan de hand van het slotenpatroon en daarmee de verkaveling durf ik te stellen dat ook in Soest de ontginning hier en daar vanuit de Eem is opgezet. In Eemnes en Bunschoten zijn de kavels kilometers lang, in Soest stuiten ze al eerder op hogere gronden en kunnen ze hier en daar wel gebotst zijn met andere ontginners.

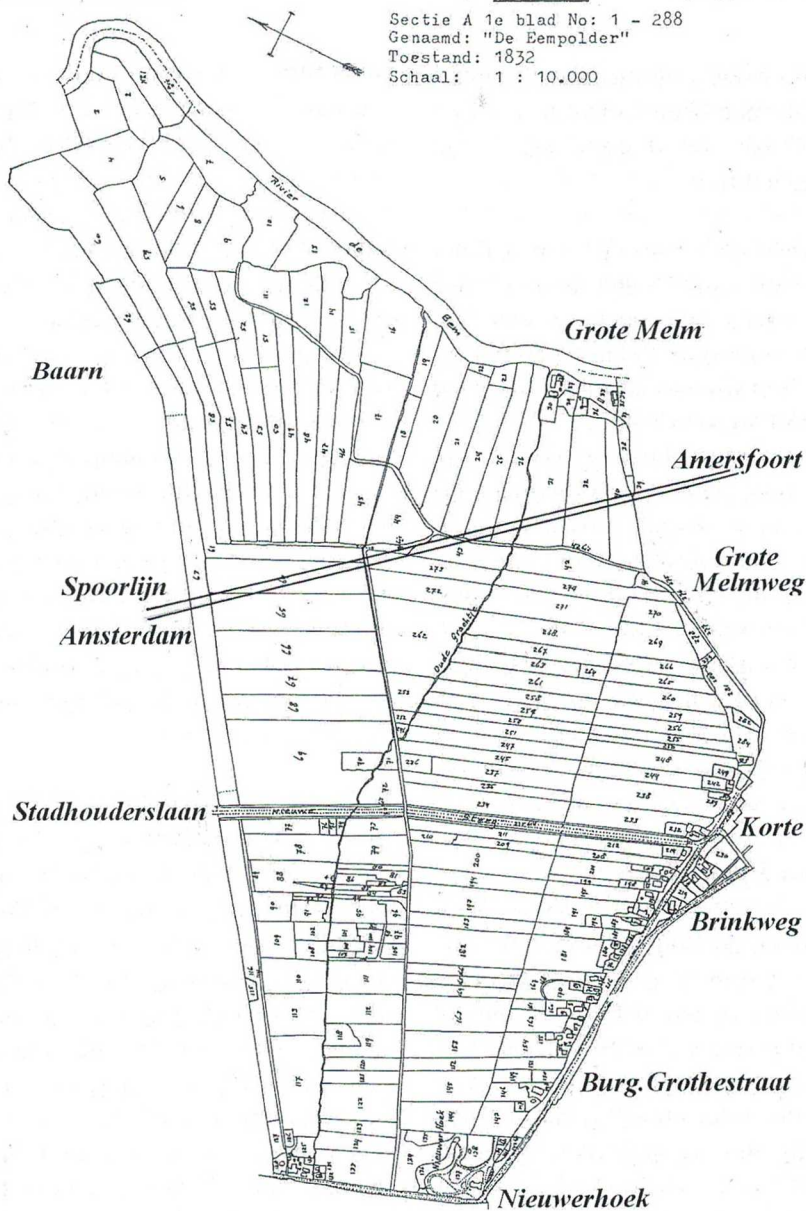
Als voorbeeld van bovenstaande bewering bekijken we hierbij de minuutplan van 1832 van de polder Middelwijk. Op deze kadastrale kaart zien het gebied wat begrensd wordt door de rivier de Eem, Eemweg, Eemstraat, Kerkstraat,

Middelwijkstraat, Steenhofstraat en terug via de Grote Melmweg. Duidelijk is te zien dat vanuit de Brink begonnen is met mooie rechte kavels, sommige bereiken in rechte lijnen de Eem. Vreemder is het dat de andere sloten ineens op relatief korte afstand van de Eem eindigden in dwarssloten. Nu is de grondsoort dichter bij de Eem wel anders, bewust laten we even ongewis of het zand of klei is. De verschillen kunnen in een klein gebied groot zijn. Bij beide grondsoorten zijn er minder sloten nodig om het water af te voeren. Logisch was het dan geweest om dan minder sloten in dezelfde lijn door te trekken. Dat is niet gebeurd, de sloten werden schots en scheef gegraven ten opzichte van de sloten die vanaf de Brink kwamen.

Een punt wat ook nog niet opgelost is waar het afvloeiende water blijft bij een ontginning die vanaf de Brink gestart zal zijn. Dat zou betekenen dat de greppels en sloten al bij het begin van de ontginning – normaal wordt er in een bepaalde periode een gedeelte van een perceel in cultuur gebracht, de zogenaamde opstrek – in de Eem zou moeten afwateren.

De gangbare opvatting is dat de rommelige verkaveling veroorzaakt wordt door een oude meander van de Eem. Het zou goed kunnen wezen dat ten tijde van de ijsstijden de rivier een andere loop gehad

Gemeentearchief Soest, kadastrale minuut, sectie A blad 1,
 polder Lange Eendse Maten.

heeft. Dit zal dan voor de grootschalige veenvorming geweest zijn. Als een rivier meandert zal er toch sprake zijn van enigszins kolkend water. Echter was de Eem een *modderige rivier* die hier en daar doorwaadbaar was. Uit het moeras sijpelde het water en het verval was en is klein zodat er geen hoge watersnelheid geweest zal zijn. Zou er op deze dichtgevloede meander ook geen veenpakket afgezet zijn?

Zouden er nog sporen te vinden zijn die op deze andere ontginningsrichting kunnen wijzen? Waarschijnlijk niet, zelfs het slotenpatroon is met de landinrichting gewijzigd in doelmatig bewerkbare percelen. Mochten er ooit wat bouwwerken langs de Eem hebben gestaan dan zal het niet meer geweest zijn dan een hut van hout en riet. U kunt raden wat er met een flinke storm gebeurd kan wezen; alles in de Eem!

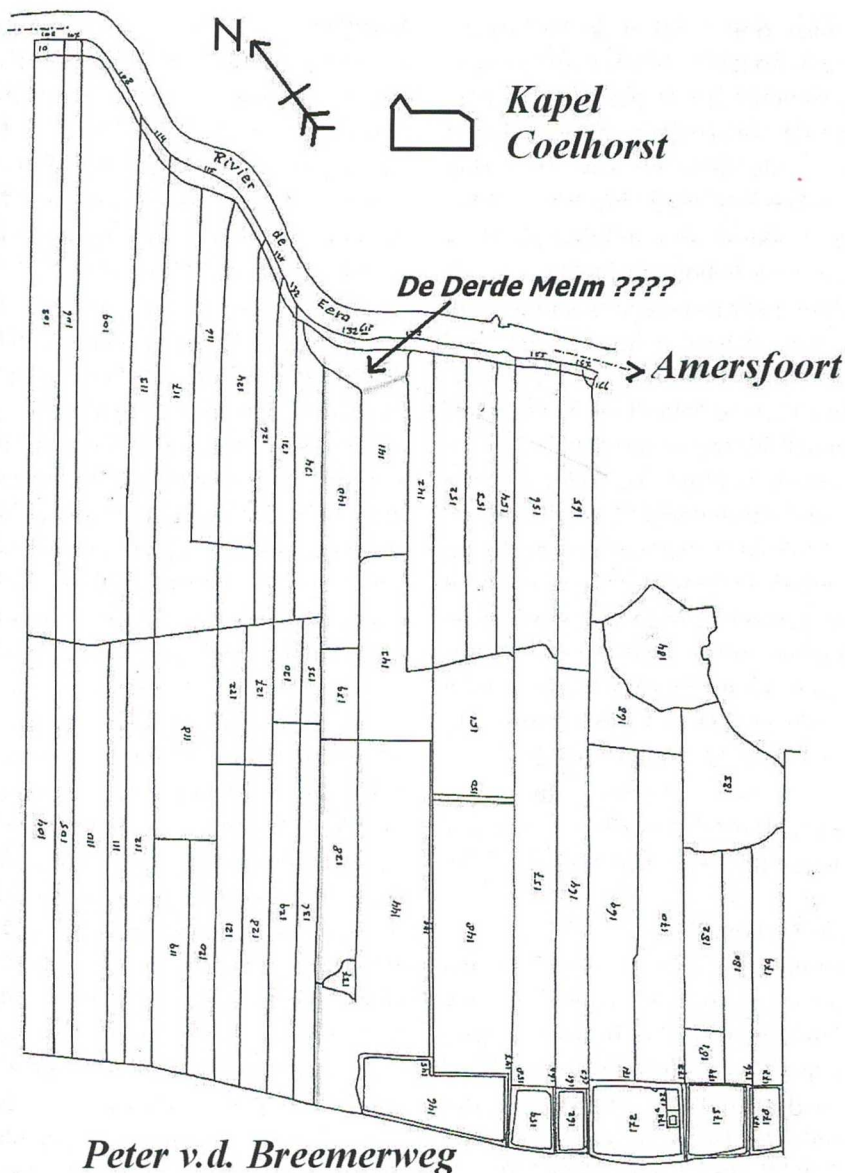
De Lange Eindse Maten

Noordelijk van de polder Middelwijk liggen de Lange Eindse Maten, ook hier langs de Eem weer een rommelige blokverkeveling. De boerderijen die aan het laatste stuk van het Lange Eind stonden – hiermee wordt de Korte Brinkweg en de Burgemeester Grothestraat bedoeld – hadden hun huispercelen van zuid naar noord lopen. De ‘maten’ die nu bekend zijn als het Lange End liepen juist van west naar oost, haaks op de Eem. De ontginningsbasis en dus ook de

grens tussen de twee ontginningen zal het oude Bremeentje geweest zijn. Het smalle weggetje wat bekend is als Weg in de Maten verdient ook nog enige aandacht. Ook dankzij de landinrichting kunnen we niet meer zo ver fietsen als vroeger, toen kon je nog bij het land van de ‘ooievaar’ komen. Niet dat er ooievaars broeden maar dat was de bijnaam van ene Stalenhoef van Soesterberg die ooit het land gebruikte. Hoewel het weggetje al op de minuutplan van 1832 ingetekend is zal het waarschijnlijk pas later dan de ontginning van het gebied aangelegd zijn. Dit baseer ik op het feit dat verschillende percelen doorsneden werden, vermoedelijk zal het als een kade of ontsluitingsweg aangelegd zijn om de blokvormige percelen aan de Eem te kunnen bereiken.

Vanaf de Kleine Melm richting Amersfoort

Het gebied langs de Eemweg in oostelijke richting tot aan de Kromsloot bestaat grotendeels uit zandgrond, dankzij de Hooiweg was hier de ontsluiting al vroegtijdig redelijk goed te noemen. Oostelijk van de Kromsloot zien we weer de langgerekte kavels die oorspronkelijk van de Peter van de Bremerweg tot aan de Eem liepen. Onlangs opperde Gérard Derks de gedachte dat deze P. v.d. Bremerweg weleens de ontginningsbasis geweest zou kunnen zijn. Niet alleen richting de

Eem maar ook richting de Birkstraat. Oudere inwoners van Soest zullen zich nog herinneren dat de percelen noordelijk van de 'zwarte weg' hoger gelegen waren, in de jaren 60 van de vorige eeuw is daar nog zandwinning geweest. Op de kadastrale minuutkaart uit 1832 is bijna geen bebouwing te zien, maar misschien is er in vroegere eeuwen wel wat schamele bebouwing geweest. Als de toenmalige bewoners hun deur uitgingen zullen ze zeker niet met hun enkels in het water gestaan hebben.

Nog verder richting Amersfoort, waar nu het industrieterrein "Isselt" zich bevindt, maar wat in de 19de en begin 20ste eeuw nog tot het grondgebied van de gemeente Soest behoorde is de verkaveling weer grillig te noemen. Sommige stukken zijn blokverkaveling, andere stukken hebben weer weg van een slagenlandschap. Bij de eerste verkaveling is er geen vast patroon van de sloten, bij de slagen zien we de langgerekte rechthoekige percelen.

Een derde Melm?

In Amersfoort is er in het verleden wel eens gesuggereerd dat er nog een derde Melm zou zijn of geweest zou zijn. De toenmalige gemeente-archivaris J. Hovy had al in 1968 gepubliceerd dat er tegenover Hoogerhorst, dus naast de Kleine Melm ook nog een "Eerste Melm" gelegen was. Engelbert Heupers – de bekende historieschrijver van

Soest in die tijd – had in 1964 al geschreven dat er verschillende namen in omloop waren voor de Melmen. Zo werd de Grote Melm ook wel de Oude Melm genoemd. De Kleine Melm was ook wel bekend als de Nieuwe Melm en vanuit Amersfoort gezien stroomafwaarts de 'eerste' Melm.

Toch denk ik dat er best eens een 'derde' Melm geweest zou kunnen zijn. In de Birkse Maten lag tussen alle langgerekte slagen een bijna 'halve maanvormig' perceel aan de Eem, tegenover landgoed Coelhorst. Ook de gelijknamige kapel ligt iets landinwaarts op dezelfde lijn. Als je in zuidelijke richting over het toenmalige 'kaadje', een soort karrenspoor, richting Birkstraat ging kwam je precies bij het "Lange Huus" uit. Het Lange Huus was eertijds de belangrijkste kloosterboerderij en mogelijk zelfs de locatie waar het vroegere klooster Mariënhof heeft gestaan. Toen het klooster in het begin van de 16de eeuw in verval is geraakt zou deze 'melm' ook buiten gebruik gesteld kunnen zijn.

Goed, het blijft een suggestie want er is weinig hoop dat er nog sporen uit het verleden in het veld gevonden worden. Ook hier zijn dankzij de landinrichting de weinige relictten uit het verleden opgeruimd, mogelijk wordt er nog een keer in papieren archieven wat gevonden.

Tenslotte

Hoewel de landinrichting Eemland recentelijk hier en daar het landschap gewijzigd heeft vallen er nog wel oude relictten te ontdekken. Wijzigingen van het landschap zijn van elke tijd, de aanleg van de spoorlijn Amersfoort-Amsterdam in 1873 was ingrijpender dan de laatste landinrichting. Toen zijn we al vanaf de Eng het vrije uitzicht op de Eemvallei kwijtgeraakt. Daarmee zijn we weer terug bij het verhaal van mevr. Mijnsen-Dutilh en dhr. Vervloet. Soms nemen ze in de discussie de standpunten erg zwart-wit in maar de eigenlijke vraag is: was het blauw of groen?

GERAADPLEEGDE LITERATUUR.

- AMERSFOORT LAG AAN ZEE, MARGRIET MIJNSSEN-DUTILH, UTRECHT/LEUSDEN 2007.
- EEMLAND IN VERANDERING, J.A.J. VERVLOET, UTRECHT 2007.
- SOEST, HEES EN DE BIRKT, JAN H.M. HILHORST EN JOS G.M. HILHORST, HILVERSUM 2001.
- DRIE MELMEN AAN DE EEM? EEN KRITIEK NA VEERTIG JAREN, JAN H. LODEWIJKS, GEPUBLICEERD IN HET JAARBOEK 2008 VAN FLEHITE, AMERSFOORT 2008.
- DE ONTGINNINGSGESCHIEDENIS VAN SOEST, NIET GEPUBLICEEERDE SCRIPTIE VAN RAINOUD VAN DORRESTEIJN, 1984.

UIT HET SOESTER VERENIGINGSLEVEN - deel 13

SPORTORGANISATIE SOEST

J.E.J. Hilhorst

In de inleiding op de reeks “Uit het Soester verenigingsleven” heb ik aangegeven dat voetbal wel een geliefd onderwerp zal zijn in deze serie. De eerste bijdrage over voetbal ging over de voetbalvereniging SEC en haar voorgangers. In 1923 werd een vergadering belegd om “te geraken tot de oprichting van eene Soester Voetbal- en Athletiekclub”. Wel bestaan er al twee voetbalverenigingen, doch beide kwijnen door gebrek aan orde en goede leiding. De voorlopige commissie deelde mede dat het doel was “althier op te richten een goed georganiseerde, sterke voetbalclub met beschaafde manieren, waarbij o.a. het vloeken streng geweerd zal worden”.

Zo was er in 1923 DOSKO dat speelde op een terrein aan de Koudhoornlaan. In het buurtschap “De Bunt” ontstond op 1 januari 1923 de voetbalvereniging “Soest”. Van deze club werd mijn vader Egbertus (Bart) Hilhorst in 1923 bestuurslid/penningmeester.

De leden van de in die tijd bestaande voetbalclubs konden niet besluiten tot een fusie over te gaan en verlieten de

vergadering. Staande de vergadering werd besloten tot de oprichting van de vereniging, die de naam ESVAC kreeg.

In dit nummer komt de sportorganisatie Soest aan bod. Aan het begin van het seizoen 2009/2010 telt de vereniging meer dan 1000 leden. De oorsprong van deze vereniging ligt in 1926. Binnen drie jaar na de oprichting van een voetbalclub met beschaafde manieren en waarbij het vloeken streng werd geweerd, werd de behoefte gevoeld een katholieke voetbalvereniging op te richten.

Het was kapelaan (1919-1928) Schaepman (Petrus en Paulusparochie) een doorn in het oog dat sportieve katholieke jongemannen gingen voetballen bij de twee openbare voetbalclubs Soest en Esvac. Hij besloot te komen tot de oprichting van een katholieke voetbalvereniging en zo ontstond in 1926 de voetbalclub “De Ploeg”.

In de 19e eeuw deed zich door de emancipatie van de katholieken en de gereformeerden al een ontwikkeling in de richting van verzuiling voor. Een hoogtepunt werd bereikt bij de discus-

kapelaan Schaepman

sies rond het Algemeen kiesrecht enerzijds en de zogenaamde schoolstrijd anderzijds, welke haar beslag kregen in de jaren rond 1917. Begin 20e eeuw verliep ook de ontwikkeling van een moderne gezondheidszorg en de sociale woningbouw voor het overgrote deel langs verzuilde lijnen. Ook in de sportorganisatie is in die tijd deze trend waarneembaar.

Het oprichten van katholieke sportverenigingen was in die tijd gebruikelijk. Deze sloten zich aan bij de landelijke koepel de Nederlandse Katholieke Sportfederatie. Bij gymnastiek kenden wij in ons dorp ondermeer r.k. gymnastiekvereniging "Crescendo" en de christelijke gymnastiekvereniging "Olympia". Maar ook in andere verenigingen

treffen wij verzuiling aan zoals in de verkennerij/padvinderij.

In het oprichtingsjaar van "De Ploeg" waarschuwde pastoor (1918-1931) Vossenaar dat er niet op de eerste plaats aan voetbal moest worden gedacht en de heer Verstegen, bestuurslid van de rk sportfederatie stak een waarschuwende vinger op tegen de verleidingen van het "neutrale" voetbal.

Kapelaan C.J van Wijk vervulde een actieve rol binnen de vereniging en zorgde ervoor dat "De Ploeg" een veld aan de Lange Brinkweg kon bespelen. Na een sterke terugval werd begin jaren dertig (het waren zuinige tijden in de crisisjaren en menig lid moest worden geroyeerd wegens achterstallige contributie betaling) de naam "De Ploeg" vervangen door "Be Quick". De naam "De Ploeg" werd vaak geassocieerd met het onbehouden schoppen van de katholieken jongemannen en de naam Be Quick was in die tijd "in". Een nieuw veld aan de Birkstraat (achter café Du Passage", later "De Schouw" geheten) zorgde voor nieuw elan binnen de vereniging. Pastoor Wilhelmus-Voss verrichtte de plechtige inwijding. In 1933 werd het eerste elftal kampioen en promoveerde naar de RK Bond.

Een jaar later kreeg de vereniging een nieuw veld op De Eng ongeveer waar

nu de speelweide/evenemententerrein nabij de Prins Bernhardlaan ligt.

Hoe groot de invloed van de kerk op het maatschappelijk leven was blijkt ook uit het feit dat monseigneur A.G. Smit, pastoor (1932-1966) van de Mariaparochie Soestdijk, in 1934 in dat deel van Soest ook een katholieke voetbalvereniging oprichtte. Hij werd geestelijk beschermheer van de vereniging, die de naam "DIOS" (*Door Inspanning en Ontspanning Soestdijk*) kreeg.

Aan het einde van de Kostverlorenweg, nabij het r.k. begraafplaats Soestdijk, vond deze vereniging haar thuishaven. De meeste leden van "DIOS" waren ook lid van "De Jonge Werkman" een katholieke jongerenvereniging van de Mariakerk.

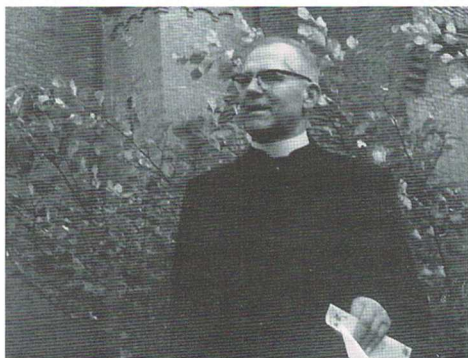
Er heerste tussen de verenigingen Be Quick en DIOS een ongezonde rivaliteit, bepaald geen reclame voor de katholieke voetbalsport. In de jubileumuitgave t.g.v het 75-jarig bestaan van de Sportorganisatie Soest wordt vermeld dat in de geschiedenis ware veldslagen zijn beschreven. "Overlopers belemmerden een goede organisatie binnen de beide verenigingen. Het is nu nauwelijks te geloven dat onze vereniging is samengesmolten uit twee verenigingen die elkaar in deze jaren het licht in de ogen niet gunden".

Het jaar 1936 was een dieptepunt voor de vereniging DIOS. Het 10-jarig be-

staan werd nog wel gevierd in het toen pas gerenoveerde "Sint Jozefgebouw", nabij de r.k. begraafplaats aan de Dal-

weg. In 1938 werd echter het voortbestaan van de vereniging ter discussie gesteld. Uiteindelijk werd besloten door te gaan. In 1939 werd een nieuw terrein aan de Ferdinand Huijcklaan (nu bekend als het Gildeterrein) in gebruik genomen. Na moeilijke oorlogsjaren kwam in 1945 toch een fusie tot stand tussen Be Quick en DIOS onder de nieuwe naam Be Quick Dios Combinatie (B.D.C.). Toenmalige aartsrivalen gaan samen verder en na enkele jaren kon men al merken dat het spelpeil drastisch verbeterde.

In de jaren 90 van de vorige eeuw was er wederom sprake van een mogelijke fusie tussen Soester voetbalverenigingen. Deze bleven echter vruchteloos.

Pastoor R.G. Lommerse

*Staan v.l.n.r : Jan Vonk (penningmeester, Henk Butzelaar voorzitter)
Jan van Leek (bestuurslid, Jan Appelhof, Cees Hilhorst, Bas Bakker,
Piet 'Mauk' Brouwer, Toon de Beer (grensrechter), Jan Heeremans (secretaris),
Chris Christoffel (trainer). Middelste rij: Hans de Ruygt, Nico Gros, Henk
van de Lugt. Knielend: Jan Westerveld, Gerard Roest, Evert Hilhorst,
Theo Simons, Jan Kaats en Toon van Megen.*

Pastoor Lommerse

Hiervoor heb ik al opgemerkt dat de geestelijkheid een grote invloed had. Dat blijkt ook zo rond 1948 als pastoor (1939-1966) R.G Lommerse (bouwpastoor H. Familieparochie) tegen Henk Butzelaar (voormalig makelaar in Soest) vertelde dat hij voorzitter moest worden van de vereniging BDC. En aldus geschiedde. Hij werd voorzitter van 1948 tot 1954 om later, na benaderd te zijn door Henk van Asch (voorzitter 1947-1948), dezelfde functie te vervul-

len van 1959 tot 1963.

In 1950 wordt na de overwinning in de promotiecompetitie de KNBV bereikt. Een droom die met de degradatie in 1951 weer te niet werd gedaan. In de zestiger jaren floreert de club als nooit te voren. In 1960 promoveerde het eerste elftal na een overwinning op Scherpenzeel, naar de eerste klasse.

De vereniging verkreeg in 1961 Koninklijke Goedkeuring. Het terrein aan de Ferd. Huijcklaan werd verlaten en een nieuw sportpark met clubaccom-

Gezien het feit dat de foto van het kampioenselftal van 1960 van slechte kwaliteit is, nog een elftalfoto van eind jaren vijftig, met voor een groot deel dezelfde namen en gezichten.

Bovenste rij v.l.n.r.: trainer Christoffel, Bas Bakker, Theo Simons, Hans de Ruijgt, Evert Westerveld, Nico Gros, Henk v.d. Lugt, Ton v.d. Hengel, Toon de Beer, Jan Westerveld, Henk Butzelaar (voorzitter).

Onderste rij v.l.n.r.: Toon van Megen sr., Evert Hilhorst, Gerard Roest, Ernst van Dorresteijn.

modatie aan de Bosstraat kon in gebruik worden genomen, daar waar de vereniging ook nu nog haar domicilie heeft. Niet alleen was er sprake van grote invloed van de geestelijkheid op de

vereniging. Onderwijzers uit het r.k. onderwijs droegen de vereniging een warm hart toe. Antoon Hilhorst (R.K. Bonifaciusschool/later directeur H. Hart Mulo) was in 1945/46 voorzitter. Mijn

broer Evert Hilhorst, onderwijzer van de St Jozefschool (later werkzaam bij de lagere school "De Wiekslag"), was gedurende enkele jaren secretaris van de vereniging. Hilhorst was ook actief als voorzitter van de schoolsportcommissie en de handbalvereniging BDC. Deze vereniging ontstond in 1950 toen de dames en vriendinnen van de voetballers de dames handbalvereniging oprichtten. Na zijn verhuizing naar Zoeterwoude richtte hij daar de handbalvereniging "Fair Play" op.

Piet Jansen (hoofd van toenmalige St Jozefschool) was van 1946 tot 1970 jeugdvoorzitter. Hij was de grote drijfveer achter het jeugdblad de 'Tam Tam' dat wekelijks, onder andere ook via de katholieke scholen, werd verspreid. Het hoofd van de toenmalige Mariaschool uit Soestdijk, Herman Ankoné, was jarenlang voorzitter (1968-1978 en van 1984-1986). Met de komst van Ankoné koos de vereniging voor een organisatie waarin prestaties en gezelligheid hand in hand moesten gaan. Er waren ook grote aspiraties. De vereniging moest een omni-vereniging worden, waarbinnen meerdere sporten beoefend konden worden. De vereniging wijzigde in 1970 haar naam in 'Sportorganisatie Soest'. Alleen atletiek was in 1969 een afdeling van de vereniging geworden. Dat duurde tot 1983 toen de atletiekafdeling verder ging als A.V. Pijnenburg. Meester Piet Janssen, die vooral het so-

ciale aspect van de vereniging belangrijk vond, stopte in 1970 omdat hij het niet eens kon worden met het selectiebeleid van het bestuur. Een opvolger werd gevonden in de persoon van Theo Westerveld (Malatras). Hij bleef jeugdvoorzitter tot 1978 en staat bekend om de organisatie van de befaamde jeugdtoernooien.

In dat jaar nam Herman Ankoné afscheid als voorzitter en werd opgevolgd door de heer Cees Boerkoel om in 1984 weer te worden opgevolgd door Herman Ankoné. Deze tweede bestuursperiode verliep moeizaam en duurde slechts tot 1986. In de periode 1986-1992 wisselden vier voorzitters na een korte bestuursperiode elkaar. In 1992 wordt Paul Smit voorzitter. Kortgeleden afgetreden heeft hij die functie ruim 17 jaar vervuld. In die periode speelde So Soest enkele jaren in de hoofdklasse van het zondag amateurvoetbal (1999-2002).

Bij zijn afscheid in september jl. ontving hij uit handen van burgemeester A. Noordergraaf de gemeentepenning.

De vereniging benoemde hem tot erevoorzitter en de heer Van Velden, bestuurslid van de KNVB, reikte hem een zilveren speld uit.

In de jaren 1970-1975 was voormalig bondscoach Jan Zwartkruis hoofdtrainer bij s.o. Soest.

S.o. Soest speler Robert Roest verliet

de vereniging voor het betaald voetbal bij FC Utrecht, Fortuna Sittard en AG-OVV. Van 2006 tot en met 2008 keerde hij terug in het eerste elftal.

Andere spelers die zowel bij s.o. Soest als in het betaalde voetbal speelden zijn Marcel van de Lugt (sc Gooiland), Peter Visee (sc Amersfoort), Ton Wolfsen (Go Ahead Eagles), Peter Heemskerk (FC Wageningen), Hilmi Michi (FC Den Bosch en De Graafschap), Dennis Heijkamp (Helmond Sport), Bas Dreef (Ajax en RKC), Nico Verburg (FC Haarlem) en Casper Nelis (Ajax en

Willem II). Jasper Kok, oud jeugdspeler van de vereniging, speelde bij RKC en Ajax en voetbalt het seizoen 2009-2010 weer bij s.o. Soest.

De vereniging kent een sterke organisatie waarin zeer veel vrijwilligers werkzaam zijn. In het kader van deze serie kan de historie van de vereniging slechts in beperkte mate worden weergegeven.

In de bibliotheek van de vereniging in het Museum bevindt zich een uitstekende documentatie over de vereniging, waarvan dankbaar gebruik is gemaakt.

EEN EENVOUDIGE OPMERKING MET GROTE GEVOLGEN. DE RIOOLWATERZUIVERINGS-INSTALLATIE IN SOESTERBERG

Wim Peters

Aan het einde van een werkdag in september 1973 komt de heer G.M.J. van Aalst, lid van de wijkraad Soesterberg, bij de afdeling Algemene Zaken van de gemeente informeren op grond waarvan de provincie Utrecht een aanslag kon opleggen betreffende het rioolrecht. Dat was tot dan een bevoegdheid van de gemeente. Een eerste conclusie bleek later grote gevolgen te hebben.

Inleiding

In een van de stalen kantoorkasten van de afdeling Algemene Zaken van het gemeentehuis aan de Steenhoffstraat stonden 2 kleine rode bandjes waarin de verordeningen van de provincie werden bewaard.

De heer Van Aalst had als lid van de wijkraad Soesterberg op zich genomen uit te zoeken waarom in de loop van 1973 de provincie was begonnen met het heffen van rioolrecht. Aan het einde van een werkdag meldt hij zich op de afdeling. Het was intussen al zo laat in de middag, dat vrijwel iedereen al naar huis was en slechts de schrijver van dit artikel nog aanwezig was.

Het antwoord was eenvoudig: het Provinciaal Blad nr. 47/1973 werd hem getoond. Die verordening vormde de basis voor de heffing. Met ingang van 1 januari 1973 had de provincie het beheer van de waterkwaliteit in de provincie Utrecht daadwerkelijk ter hand genomen.

Al meelezende constateerde ik dat de verordening wellicht niet helemaal van toepassing zou kunnen zijn. Immers volgens de tekst was een heffingsplichtige degene *die als feitelijk gebruiker van een perceel met behulp van een daarvoor bestemd werk afvalstoffen, verontreinigde of schadelijk stoffen, in welke vorm ook, onder andere direct of indirect (hetzij via een zuiveringstechnisch werk, hetzij via een rioolstelsel) in oppervlaktewateren zou brengen waarvan het bevorderen van een goede kwaliteit tot de taak van de provincie Utrecht behoorde*. En in Soesterberg was jaren daarvoor gekozen voor een systeem dat het water na zuivering langzaam in de grond liet zakken en niet in een oppervlaktewater (riviertje of dergelijke) werd afgevoerd.

De verordening zelf was gebaseerd op de Wet verontreiniging oppervlaktewateren, die de provincies – als deze zich geroepen voelden hier een rol in te spelen – de mogelijkheid gaf de kosten via een heffing op de gebruikers te verhalen. In Utrecht was gekozen voor overname van alle zuiveringstechnische werken, die vrijwel allemaal door gemeenten waren gebouwd en beheerd. Tot het tijdstip van de feitelijke overdracht zouden de exploitatiekosten worden vergoed aan die gemeenten, die belast bleven met het beheer ervan.

Soester situatie

Soest kende in die tijd twee zuiveringsinstallaties t.w. één in samenwerking met de gemeente Baarn aan de Maatweg en één in Soesterberg. De rioolwaterzuiveringsinstallatie in Soesterberg had in 1973 al een lange geschiedenis. Op 16 februari 1949 immers gaven burgemeester en wethouders aan het Ingenieursbureau Dwars, Heederik en Verhey te Amersfoort opdracht een rioleringsplan voor de kern van Soesterberg te vervaardigen. Voor de studie van het project kon het bureau beschik-

ken over het uitbreidingsplan. Daaruit viel op te maken dat Soesterberg in de loop van de tijd zou groeien van circa 1900 naar ongeveer 3000 inwoners.

Een jaar later werden die toekomstbespiegelingen aangepast en werd, als rekening gehouden zou worden met de aansluiting van de woningen van "Ons Belang" (Sinnemaplein) en de Amersfoortsestraat, uitgegaan van 5000 inwoners.

De kern van Soesterberg was in die tijd "enigermate" van riolering voorzien (Generaal Winkelmanstraat en Montgomeryweg en ter weerszijden van de Rijksweg vanaf Hotel 't Zwaantje tot aan de verlengde Schoolweg), maar die diende uitsluitend voor de afvoer van regenwater. Binnen de bebouwing waren weliswaar enkele bedrijven gevestigd die hinderwetplichtig waren t.w.: een linteriefabriek, enkele garages en een bakelite-fabriek, maar die zouden niet bijdragen aan extra afvalwater.

In verband met de kosten was het duidelijk dat de meeste efficiënte oplossing viel te bereiken door het afvalwater via buizen naar één centraal punt, het laagstgelegen punt af te voeren.

Met het oog op het hellingspercentage van het terrein was dat punt gelegen in het noordwestelijk deel van Soesterberg, tegen het (toenmalige) vliegveld

aan. Er was daarover overleg geweest met het gemeentebestuur, maar zij constateerde volgens de rapportage van het ingenieursbureau een probleem: *"Bij schrijven van 25 januari 1952, no. 5238, werd echter door Burgemeester en Wethouders medegedeeld, dat tegen de vestiging van een zuiveringsinrichting op een ten noordwesten van Soesterberg gelegen terrein, hetwelk bij het vliegveld zal worden getrokken en inmiddels in eigendom van het Departement van Oorlog is overgegaan, vele bezwaren bestaan."*

Na overleg met het "Rijksinstituut voor zuivering van afvalwater" werd gekozen voor een terrein gelegen aan de zuid-oostzijde van Soesterberg tussen de Oude Postweg en de Verlengde Schoolweg. Het terrein lag weliswaar op het grondgebied van de gemeente Zeist, maar was eigendom van Soest. (Kampdwarsweg).

Het dagelijks bestuur van Zeist verklaarde op 18 augustus 1951 echter geen bezwaar te hebben tegen het oprichten van een zuiveringsinstallatie.

Even werd gedacht om een zgn. gemengd stelsel aan te leggen (scheiding van afval- en regenwater), maar dat zou toch te kostbaar worden.

Het stelsel zou bij een grote regenval voor enige berging kunnen zorgen en – in extreme gevallen – zou de riolering overlopen op bergvijvers. Gerekend

werd op maximaal 2 keer per jaar.

De vrije val van het water kon niet helemaal worden bereikt, maar een betrekkelijk klein gemaaltje zou het afvalwater op een bepaalde hoogte moeten kunnen brengen, waar het dan weer vanzelf zou aflopen.

Op 18 januari 1955 (6 jaar na de eerste opdracht) formuleerden burgemeester en wethouders het voorstel aan de gemeenteraad. Zij gaven in het kort een overzicht van de tot dan verrichte onderzoeken en adviseerden geld beschikbaar te stellen voor het besteksgereedmaken van het plan.

Essentieel in de loop van dit verhaal zijn de Zuiveringseisen zoals deze in het rapport van september 1958, opgesteld door het al eerder genoemde Rijksinstituut voor zuivering van afvalwater, werden aangegeven. Letterlijk: *“Bij afwezigheid van openbaar water om het effluent van de zuiveringsinstallatie te ontvangen, moet dit water in de bodem tot verzinken worden gebracht. Deze omstandigheid maakt biologisch-oxydatieve zuivering van het rioolwater noodzakelijk.”*

Uitgaande van 5000 inwoners zou Soesterberg voor de afvoer van afvalwater een piek kunnen bereiken van 50 m³ per uur en in geval van regenwater maximaal 90 m³ per uur. De berging

van al dat water werd dus bepaald op een maximaal te verwerken hoeveelheid van 140 m³ per uur. Het was immers onmogelijk om het regenwater rechtstreeks op “enig openbaar water” af te voeren en daarom moest het regenwater tijdelijk worden opgeslagen en langzaam worden afgevoerd. Dat zou een zeer grote opslagcapaciteit betekenen en daarom werd voorgesteld een deel van het rioolwater op te vangen en het later, na afloop van een regenbui naar de eigenlijke zuiveringsinstallatie af te voeren.

*Gezicht op voorbezinktank met
horizontaal geslepen overlooprand
(foto gemeente-archief Soest)*

Het proces zelf kwam er in het kort op neer dat eerst de grote stukken werden fijnge maakt, wat in het rioolwater aanwezige zand werd opgevangen, dat uiteindelijk zou bezinken. Met name de doorvoersnelheid van het water was zeer belangrijk.

Vervolgens ging het water naar een voorbezinktank waarin de bezinkbare stoffen de gelegenheid zouden krijgen te bezinken. Tenslotte diende het water over “zuiver horizontaal geslepen overloopranden” te lopen en over een oxydatiebed te worden gesproeid. Daarmee begon het proces van de biologische reiniging en zakte het water tenslotte langzaam in de grond. Het overblijvende slib, dat in eerste aanleg verschrikkelijk stonk en voor de gezondheid schadelijk was respectievelijk schadelijk zou kunnen zijn, werd via een gistingsproces omgezet in water, gas en een humusachtige stof.

Oxydatiebed

(foto gemeente-archief Soest)

Dat donkergekleurde residu was geschikt als meststof en zou niet meer ruiken.

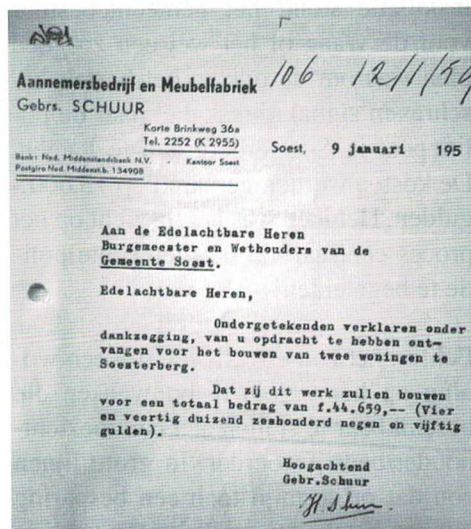
(Terzijde: later is besloten om de brandbare gasen op te vangen en te gebruiken voor verwarming van het complexje).

Ruim voor de ingebruikname van de installatie stond het gemeentebestuur voor de vraag of het wel een zo goed plan was om de ook in het bestek beschreven signaleringskabel naar de politiepost in Soesterberg aan te leggen. De kosten werden geraamd op 15.000,- gulden. Het idee was het toezicht op het proces centraal via de (gemeente)politie te begeleiden!

Echter: het zou effectiever zijn een woning op het terrein te bouwen en die beschikbaar te stellen aan een toezichthouder/bedrijfsvoerder. In grote lijnen zou dat op termijn toch een besparing kunnen betekenen en de kosten voor de aanleg van die signaleringskabel zouden gebruikt kunnen worden voor de financiering van de bouw van de woning. Mede op basis van interne adviezen besloten b en w over te gaan tot de bouw van niet een, maar twee dienstwoningen. De financiering ervan (kosten werden geraamd op 47.500 gulden) was een probleem. De toepassing van de toenmalige Premieregeling woningbouw 1958 leverde een bijdrage van f 9406,- op, omdat het echter dienstwoningen zouden worden, zou de huurop-

brengst de kosten ook niet goedmaken. Desondanks besloot men toch door te gaan en kreeg het Soester aannemersbedrijf (en meubelfabriek) Gebrs. Schuur (Korte Brinkweg 36a) de opdracht de woningen te bouwen.

Op 19 november 1956 werd een openbare aanbesteding gehouden voor de bouw van het "bouwkundig gedeelte van de zuiveringsinstallatie". Inschrijvingen voor de mechanische en elektrische installatie volgden. De laagste inschrijver voor de bouw – het aannemingsbedrijf Hoogakker te Appingedam – kreeg de opdracht: totale kosten f 454.980,-. Inclusief de kosten voor de installatie van de technische werken was er door de gemeenteraad een krediet van

f 664.000,- beschikbaar gesteld. De machinefabriek Hubert uit Sneek kreeg uiteindelijk de opdracht de installaties te verzorgen.

Voor het onderhoud en de bediening van het totale bedrijf werd een bedrijfsvoorschrift (dagelijkse en wekelijkse werkzaamheden) opgesteld door het Rijksinstituut voor zuivering van afvalwater. Alle werkzaamheden, van het schoonmaken van het rooster tot de smering en onderhoud van de elektrische installatie, werden minutieus beschreven. Juist omdat het biologisch proces geen verstoring mocht krijgen was een dagelijkse ijking noodzakelijk. Reageerbuisen, pipetten maatcilinders, stopflesjes etc. werden aangeschaft.

Alle handelingen nodig voor de nitraatproef werden duidelijk beschreven en de handleiding eindigde met: "Indien de ringreactie blauw is, is de reactie positief; een kruisje (x) op de bedrijfsstaat noteren." Zo kende men ook een Methyleenblauwproef, een Ammoniakproef en een Nitrietproef. Uiteraard waren bouw- en hinderwetvergunningen nodig. Omdat het terrein op het grondgebied van Zeist was gelegen werden de aanvragen daar behandeld. Legeskosten 925,- gulden (en 25 cent voor porto!). Ongetwijfeld heeft de installatie volstaan, hoewel deze – getuige een enkele reactie van bewoners van Soesterberg -

ook stankoverlast heeft veroorzaakt. De gemeente Soest was verantwoordelijk, maar werd zonodig door Zeist "op het matje geroepen".

Tot het moment dat Gedeputeerde Staten van Utrecht aan alle colleges van B en W van de Utrechtse gemeente en schreven:

"Ingevolge artikel 17 van de verordening tot regeling van de organisatie van het waterkwaliteitsbeheer zullen wij de bij u in beheer zijnde waterzuiverings-inrichting moeten overnemen. Aangezien deze overname met een groot aantal gemeenten geregeld moet worden, laat het zich aanzien dat dit niet van de ene op de andere dag gerealiseerd zal kunnen worden. Met het oog daarop voorziet artikel 19 van de verordening in een overgangsregeling voor het tijdvak gelegen tussen de inwerkingtreding van de verordening tot regeling van de heffing waterkwaliteitsbeheer en de datum waarop de feitelijke overname heeft plaatsgevonden. Voor dat tijdvak zal de provincie uit de opbrengst van de provinciale heffingen aan de gemeenten de kosten vergoeden die de exploitatie van de inrichting vraagt"

Het hield voor Soest op verantwoordelijk te zijn, maar zij diende wel de uitvoering van de zuivering voort te zetten. De provincie zou de dagelijkse kosten vergoeden.

Behandeling brief van de wijkraad Soesterberg inzake milieubelasting

In de raadsvergadering van 18 oktober 1973 komt de brief van de wijkraad Soesterberg aan de orde met het verzoek zich uit te spreken dat de verontreinigingsheffing in Soesterberg ten onrechte zou worden opgelegd.

Het college adviseert de raad *"de wijkraad mede te delen dat een lager orgaan – i.c. de gemeenteraad – niet bevoegd is zich uit te spreken over de al dan niet juiste uitvoering van een verordening van een hoger orgaan"*. Een echt heel formeel standpunt.

De gemeenteraad vond dit (op voorstel van de fractievoorzitter van de VVD) een k.i.r.-antwoord (kluitje in het riet), dus onbevredigend. Het leidde, na een zeer uitvoerige behandeling, tot een motie. Uitdrukkelijk stelde de raad van mening te zijn dat de aanslagen ten onrechte waren opgelegd. Uit de uitgebreide gedachtewisseling valt op te maken dat het de gemeenteraad ernst is. Adviezen, zoals publicatie hoe een bezwaarschrift moet worden ingediend en de wijze waarop dat geformuleerd moet worden (de afdeling voorlichting zou die taak krijgen) werden zelfs geopperd in de raadsvergadering.

En dat het ernst was: Op 18 april 1974 behandelde de raad een brief van Gedeputeerde Staten van 27 februari 1974,

die een maand later bij de gemeente werd bezorgd (28 maart). Besloten werd – door de raad – dat de door dit college van gedeputeerde staten gegeven tekst en uitleg ter zake van de verontreinigingsheffing niet wordt gedeeld. (Hoewel het college van b en w dus wel een wat genuanceerdere mening hadden)

Het was duidelijk. De gemeenteraad stelde zich hard op en gaf het college van burgemeester en wethouders uitdrukkelijk de ruimte om tot in hoogste instantie de heffing aan te vechten. Maar hoe? De mogelijkheid werd aangedragen om de gemeente als eigenaar (belastingplichtige) bezwaar te laten maken. Tegen de opgelegde heffingen als eigenaar/gebruiker van de hulpsecretarie en het politiebureau, de kleuterschool en de brandweerkazerne; allemaal panden eigendom van de gemeente. De gevolgen bleken later hoogst interessant.

Het kwam uiteindelijk tot een uitspraak in hoogste instantie: de Hoge Raad der Nederlanden deed op 8 november 1978 de finale uitspraak, nadat eerder het gerechtshof op 14 december 1977 de aanslag in de verontreinigingsheffing over het jaar 1973 (aanslagnummer 17893701) had vernietigd!

Uitspraak van het Gerechtshof

Het Gerechtshof hield de rioolheffingen tegen het licht van de wettelijke re-

geling. De letterlijke tekst luidde:

Heffingsplichtig zijn zowel natuurlijke als rechtspersonen, die als feitelijk gebruiker van een perceel met behulp van een daarvoor bestemd werk afvalstoffen, verontreinigende of schadelijke stoffen, in welke vorm ook:

a. direct of indirect brengen in oppervlaktewateren waarvan het bevorderen van een goede kwaliteit tot de taak van de provincie Utrecht behoort;

b. direct of indirect brengen in een bij de provincie in beheer zijnde zuiverings-technisch werk;

c. direct of indirect brengen in een bij de provincie in beheer zijnde afvoerleiding van een gemeentelijk rioolstelsel.

Uit de beslissing lichten we de overwegingen:

- belanghebbende (gemeente) is feitelijk gebruiker van de percelen Plesmanstraat 1 (hulpsecretarie en politiebureau) Van Angerenstraat 1 (kleuterschool) Luitenant. Koppelaar (brandweerkazerne)
- de genoemde percelen zijn aangesloten op een riolering die loost op de waterzuiveringinstallatie in Soesterberg;
- het rioolwater wordt ingelaten in een tweetal bergbassins, het passeert een aantal technische installaties waarin het gezuiverd wordt, waarna het uitstromend water in de kunstmatig aangelegde bassins in de bodem wegzakt
- de installatie is in 1958 in gebruik genomen

- de installatie is van de gemeente en de exploitatiekosten zijn vanaf 1 januari 1973 door de provincie vergoed;
- belangrijk is het rapport van Dwars Heederik en Verheij waarin wordt gesteld, dat de bassins kunstmatig zijn aangelegd en ook regelmatig droogvalen
- eerder heeft het Rijksinstituut voor zuivering van afvalwater al opgemerkt dat er geen mogelijkheid was om in extreme situaties het overtollige, door regenval sterk verdunde, rioolwater op enig openbaar water te lozen;
- gedeputeerde staten hebben de bassins, die voor de tijdelijke opslag van overtollig rioolwater worden gebruikt
- volgens de gemeente - aangemerkt als een vijver die kan worden gekwalificeerd als "oppervlaktewater" in de zin van de Wet verontreiniging oppervlaktewateren.
- echter uit het technisch rapport blijkt dat alle "vijvers" kunstmatig zijn aangelegd en dus elke vergelijking met natuurlijke vijvers mank gaat.
- uit het systeem van de wet en de verordening blijkt dat een zuiveringsinstallatie en oppervlaktewateren twee duidelijk afzonderlijke schakels zijn. De wet spreekt over *"een daarvoor bestemd werk"* naast *"oppervlaktewateren"*. De wet geeft geen omschrijving van het begrip "oppervlaktewater". Maar wat wordt onder dat begrip bestaan: Volgens Van Dale (de laatste editie!!) *"van*

boven afkomend rivierwater".

Zelfs het voorbeeld dat alle water wat op het aardoppervlak zichtbaar is werd onderuit gehaald met de zin: *"dat immers een overkluisde beek of watergang wel degelijk water kan zijn waar de Wet op doelt, terwijl zichtbaar water bij voorbeeld van een zwembad of speelvijver, duidelijk water is waar de Wet niet op slaat."*

- de Wet bedoelt vervuiling door middel van lozing van afvalstoffen tegen te gaan.
- in de bassins van deze zuiveringsinstallatie is geen water aanwezig in de zin van water dat de wetgever wil beschermen tegen lozing van afvalstoffen; het tegenovergestelde is bedoeld met het opslaan van afvalstoffen
- ook al is met enige regelmaat te constateren, dat het in die bassins aanwezige water zichtbaar is, maakt het niet tot water als bedoeld in de wet..
- anders dan gedeputeerde staten stellen is er ook in de onmiddellijke nabijheid geen enkel oppervlaktewater
- uitgangspunt is dat men heffingsplichtig is omdat men rechtstreeks loost op oppervlaktewater of omdat men loost op een installatie welke op haar beurt weer loost op oppervlaktewater.
- omdat de overdracht van het beheer niet heeft plaats gevonden, het personeel niet in dienst van de provincie en deze zich ook overigens niet met de installatie bemoeit, is er geen sprake van

een bij de provincie in beheer zijnd zuiveringstechnisch werk;

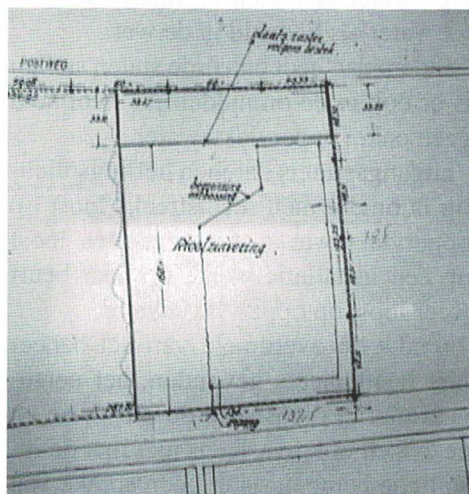
- er is slechts sprake van de aanleg van een persleiding van Soesterberg naar Soest (dat had de provincie gesteld) maar die is er nog steeds niet.

- dat, vooruitlopende op de gedachte van de nieuwe situatie, de provincie grotendeels (niet geheel) de kosten aan de gemeente is gaan vergoeden

- dat hiermede geen beheersoverdracht heeft plaatsgevonden. (letterlijk staat dat er zo)

- de gemeente heft geen rioolrecht om verwarring bij de bevolking te vermijden, doch zij gaat daartoe meteen weer over als de bewuste aanslag wordt vernietigd.

En komt tenslotte tot de conclusie dat het beroep **gegrond** is en de opgelegde aanslagen werden vernietigd.

Cassatie bij de Hoge Raad

Gedeputeerde Staten voeren bij de Hoge Raad aan:

Schending van het recht:

- dat het begrip "oppervlaktewateren" ruim dient te worden uitgelegd, waardoor de verzinkbedden ook als oppervlaktewater in de zin van de wet zijn aan te merken; verwezen wordt naar de Memorie van Toelichting op de wet en het Verslag van het mondeling overleg waarin duidelijk van de kant van de bewindsman wordt gesteld dat het begrip zo ruim mogelijk moet worden toegepast.

- als het water van de verzinkbedden niet zou worden aangemerkt als oppervlaktewater zou het brengen van afvalstoffen niet vergunningsplichtig zijn.

- anders dan door het Gerechtshof is geconcludeerd is er feitelijk wel sprake geweest van exploitatie door de provincie; de exploitatiekosten worden immers sinds 1973 gedragen door de provincie (althans grotendeels).

- het komt tegenstrijdig voor, dat de gemeente enerzijds de exploitatievergoeding van de provincie jarenlang accepteert en zelf afziet van het heffen van lozingsrechten, maar anderzijds de bevoegdheid van de provincie tot het heffen van verontreinigings-heffing meent te moeten ontkennen.

De Hoge Raad overweegt:

- de gemeente is de feitelijk gebruiker

van de eerder genoemde gebouwen

- die gebouwen zijn aangesloten op de riolering die loost op de zuiveringsinstallatie in Soesterberg

- dat het bezwaar berust op de stelling dat de verzinkbedden moeten worden aangemerkt als oppervlaktewateren in de zin van de Wet

- dat echter, ook al blijkt uit de ontstaansgeschiedenis van de wet dat het begrip oppervlaktewateren ruim moet worden uitgelegd, niet volgt dat daarvoor ook de bewuste verzinkbedden als oppervlaktewater zijn aan te merken, te meer nu deze als bestanddelen van een zuiveringsinstallatie tot stand zijn gebracht en uitsluitend als zodanig dienst doen.

- het enkele feit, dat de heffingsplichtingen direct noch indirect zijn aangesloten op een onder beheer van de provincie staand werk, ontkracht de bevoegdheid van de provincie om een rioolrecht te heffen! De bezwaren kunnen niet tot cassatie leiden en het beroep wordt verworpen. De uitspraak wordt, zoals hiervoor al vermeld, gedaan op 8 november 1978.

De gevolgen zijn niet bepaald kinderachtig. Gedeputeerde Staten nemen in diezelfde maand nog een besluit over de aanslag van de jaren 1973 tot en met 1978. Die aanslagen worden ingetrokken en er worden vanaf dat moment, tot het ogenblik waarop de persleiding van

Soesterberg naar de RZI Baarn/Soest aan de Maatweg is gerealiseerd, geen aanslagen meer opgelegd.

Belanghebbende worden geïnformeerd over de restitutie van de ontvangen gelden. Zij krijgen de betaalde heffingen ook weer terug.

Een eenvoudige opmerking leidde tot een grote zaak.

Het einde van deze kwestie?

Was het hier nu maar mee geëindigd. Twee zaken speelden nog en die werden in de tweede helft van 1979 actueel

1. de provincie had in de jaren 1973 t/m 1978 de exploitatiekosten van de installatie betaald en tegen die kosten stonden, door het arrest van de Hoge Raad, geen inkomsten uit belastingheffing en
2. de gemeente zou op basis van de gemeentewet opnieuw rioolrecht kunnen gaan heffen zoals dat tot het tijdstip waarop de provincie de rzi in Soesterberg overnam, zou gebeuren, maar eerst vanaf 1980.

Uit het arrest van de HR concluderen Gedeputeerde Staten dat het beheer en onderhoud van de installatie in Soesterberg niet tot de taak van de provincie behoorde en omdat er wel kosten zijn gemaakt vragen zij de gemeente iemand aan te wijzen die een berekening kan maken van het door de gemeente aan de provincie te vergoeden bedrag.

Het dagelijks bestuur van Soest reageert adequaat. Door de voorgenomen overname van de installatie was een aanpassing van de geldende belastingverordening (het rioolrecht kwam te vervallen) noodzakelijk. In plaats van eigen inkomsten uit de rioolbelasting zou de gemeente een bijdrage van de provincie krijgen voor het beheer van de zuiveringsinstallatie.

“Wij hebben deze richtlijnen stipt opgevolgd” zo schrijft het college.

Het blijkt dat de provincie over de jaren 1973 – 1978 een bedrag van f 740.930,55 als vergoeding van de exploitatiekosten heeft betaald.

Restitutie van dat bedrag zou de gemeente voor grote financiële problemen plaatsen.

En om het nog duidelijker te zeggen: *“Wij zien niet in waarom de gemeente, die geheel volgens uw richtlijnen en die van de staatssecretaris van binnenlandse zaken heeft gehandeld – en onmogelijk anders kon handelen- de ontvangen voorschotten op de exploitatiekosten moet restitueren nu u de middelen tot dekking van deze lasten zijn ontvallen, omdat deze niet op grond van de Wet verontreiniging oppervlaktewateren kunnen worden verkregen.”*

Om te eindigen met de mededeling dat als de provincie besluit met ingang van 1980 de exploitatielasten niet te ver-

goeden, de gemeente opnieuw de rioolafvoerrechten in Soesterberg zal gaan heffen. Aldus gebeurde en de gebruikers in Soesterberg kregen tot de definitieve sluiting van hun zuiveringsbedrijf een aanslag van de gemeente.

Het leek er op dat het daarbij zou blijven. Echter op 18 februari 1986 wordt de aangelegenheid weer actueel als de provincie de gemeente uitnodigt een bedrag van f 763.774,75 (een samenstel van vorderingen rondom de r.z.i. Soesterberg) op de bankrekening bij de Crediet- en Effectenbank over te maken.

Een slechte verliezer?

Het valt te begrijpen: het was de gemeente Soest die bezwaar maakte tegen een aanslag, die leidde tot de uitspraak dat de inkomsten uit rioolrechten (belasting) onrechtmatig waren opgelegd, en die anderzijds kosten had gemaakt op verzoek van de provincie door het beheer van de r.z.i. voort te zetten tot het moment van overname en - volgens afspraak - die kosten vergoed zou krijgen van de provincie. En de ontvangen heffingsbedragen waren aan de gebruikers van de riolen terugbetaald. De provincie bleef, zo zou men kunnen zeggen, met de strop zitten en wilde die afwentelen op de gemeente, die dat allemaal veroorzaakt had.

In redelijkheid – aldus het dagelijks be-

stuur van de provincie – menen wij tot geen andere conclusie te kunnen komen dan dat meergenoemde exploitatiekosten door ons zijn betaald op grond van een wederzijdse dwaling. Zoals u bekend is, brengt dat mee, dat onze betreffende rechtsverhouding dan vernietigd dient te worden en hetgeen reeds gepresteerd is met terugwerkende kracht ongedaan moet worden gemaakt. Nu wij de zuiveringsheffing over de betreffende jaren hebben teruggestort, is hieraan reeds door ons voldaan. Op u rust nog de verbintenis de exploitatiekosten terug te storten. Het nalaten hiervan zou een ongerechtvaardigde verrijking van uw gemeente inhouden.”

Het college van burgemeester en wethouders heeft in eerste aanleg geprobeerd het geschil uit het burgerlijk recht te houden. Er zou volgens GS immers sprake zijn van een overeenkomst, maar

daar is een zekere wilsovereenstemming voor nodig en die ontbrak. Immers Soest heeft zich (met nog andere Utrechtse gemeenten overigens) zelfs verzet tegen een provinciale regeling. Het werd van hogerhand opgelegd!

Ter afronding: Het provinciaal bestuur heeft daarna getracht opnieuw via een rechterlijke uitspraak zijn gelijk te krijgen (terugbetaling van de uitbetaalde vergoeding aan de gemeente). De arrondissementsrechtbank gaf ook op dit punt gedeputeerde staten geen gelijk.

En tenslotte gaf de provincie zich gewonnen. Bij brief van 4 mei 1990 delen zij aan burgemeester en wethouders mee te hebben besloten geen hoger beroep in te stellen tegen het vonnis van de rechtbank te Utrecht.

Blijft voor mij de vraag waarom door gedeputeerde staten gekozen is voor het privaatrecht?

VLEIGTUIGONGELUK

Op 9 februari 1926 maakte een vliegtuig van de vliegbasis Soesterberg een noodlanding en kwam terecht tegen de gevel van een pand aan de Boerhaavestraat te Tilburg.

De piloot en bewoners bleven onge-

deerd. De woning werd bewoond door de familie van der Waerden-Stalpers.

Toen het vliegtuig het huis bereikte, kwam het met de kop in de rozenstruik terecht en kantelde vervolgens tegen de voorgevel.

In het Regionaal Archief Tilburg is een foto van de situatie.

De leden van de Historische Vereniging Soest werken in een aantal werkgroepen om onderzoek te doen en gegevens vast te leggen. Voor nadere informatie kunt u met de contactpersonen overleggen, te weten:

Werkgroep:

Archeologie	: de heer J. van der Putten,	06 27030981
Genealogie	: de heer W. Routers, routers@wanadoo.nl	035-6010169
Mondelinge geschiedenis	: de heer W.P. de Kam, wim.de.kam@wolmail.nl	035-5880048
Contact Gemeentelijke Monumentencommissie	: de heer H. Gerth,	035-6016635
Contact Museum Oud Soest	: de heer W.P. de Kam, wim.de.kam@wolmail.nl	035-5880048

De contributie per jaar   € 20,- voor leden in Nederland
                                           € 25,- voor leden in het buitenland
                                           € 35,- voor het bedrijfsleven

Betaling contributie op rekeningnummer 3599.02.235

Betaling bijzondere evenementen op rekeningnummer 3159.91.720

Losse nummers   : Verkrijgbaar bij de secretaris.
                                           Leden   € 2,50
                                           Niet-leden   € 5,00

INHOUDSOPGAVE WINTERNUMMER 2009

	Blz.
Bij de jaarwisseling	1
Duizend jaren geleden	3
Uit het Soester verenigingsleven - deel 13 Sportorganisatie Soest	12
Een eenvoudige opmerking met grote gevolgen.	
De rioolwaterzuiveringsinstallatie in Soesterberg	19
Vliegtuigongeluk	32

